

Het verleden (1000-1800) van Boijl en de wereld eromheen

1000

In de 11^e eeuw behoorde het gebied van Oost- en Weststellingwerf bij de provincie Drenthe en stond het onder gezag van de bisschop van Utrecht. Het lokale bestuur en de rechtspraak waren in handen van stellingen (dorpsrechters), die elk jaar wisselden.

Dit was ook de periode van de kruistochten, de georganiseerde militaire operaties om heilige plaatsen in Palestina te behouden of te heroveren en in algemene zin operaties tegen de aanhangers van de islam, de vijanden van het rooms-orthodoxe geloof.

1200

De eerste gegevens over de omgeving van Boijl zijn te vinden in archieven over de 13de eeuw. Waar deze gegevens het dorp Noordwolde betreffen wordt gerept over een lange streek van aaneengesloten boerderijen op enige afstand van elkaar tussen Zandhuizen en Vinkega.

In de 2de helft van deze eeuw ontstond 'Amstellendamme' (Amsterdam), toen in de rivier de Amstel een dam met sluizen werd aangebracht ter beveiliging van Amstelland tegen opdringend IJ-water. De mond van de Amstel, gelegen tussen de 'Dam' en het 'IJ', het huidige 'Damrak', werd hierdoor een natuurlijke haven. Omstreeks 1275 waren er ca. 850 bewoners, zijnde: vissers, boeren, kooplieden en schippers.

1300

Over Boijl wordt voor het eerst geschreven in een oorkonde uit het jaar 1320. Toen sloten de gemene burenen van 17 parochies in Stellingwerf een overeenkomst met bisschop Frederik II van Sierck¹ ter bijlegging van geschillen, die zij met bisschop Gwijde van Henegouwen hadden. In deze oorkonde worden de meeste dorpen in Stellingwerf voor het eerst genoemd. De gemene burenen van de parochies *Boylo, (...)* en *Oldenbrockop* verklaren daarin, dat zij om ontslagen te worden van de ban² en interdict³, waarmee zij door wijlen bisschop Gwij getroffen waren, onder ede beloofd hebben de achterstallige rente der landen, door hen ingehouden, zullen voldoen met 4 Engelse Sterlingen, dat zij jaarlijks de rente in handen des Bisschops officiaal⁴ te Vollenhove voortaan zullen voldoen.

Door voortdurende overheersing van opeenvolgende bisschoppen van Utrecht werden de bewoners van de Stellingwerven steeds tot gehoorzaamheid gedwongen. Dit leidde tot verzet en strijd tegen de bisschop.

Het kerspel⁵ Noordwolde scheidde zich in 1328 af van Drenthe en voegde zich bij de 'Vriezen van Stellingwerf'.

In 1360 werd de streek weer overvallen, deze keer door de krijgshaftige Jan van Arkel, de toenmalige bisschop van Utrecht. De bewoners weigerden hem onderdanig te zijn. Na een dappere strijd moesten de bewoners zwichten en vluchtten voor zijn overmacht.

De Utrechtse benden achtervolgden de Noordwolder strijders. Hun huizen en dorpen werden verbrand, have en goed geplunderd en geroofd.

¹ Frederik II van Sierck werd in 1317 als beschermeling van Willem III van Holland (1287-1337; graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland en strever naar pacifisme in het binnenland) tot bisschop van Utrecht benoemd en bereikte gedurende zijn episcopaat uitbreiding van de 'Hollandse' invloed in het bisdom.

² 'In de ban doen' betekent volgens 'van Dale': in het spraakgebruik van de godsdienstgeschiedenis en het kerkrecht: een mens of ding onttrekken aan de gemeenschap en uitleveren aan de godheid.

³ Binnen de rooms-katholieke kerk een kerkelijke straf die bepaalde rechten ontnemt.

⁴ officiaal = (R.-K.) priester die in naam van de bisschop de rechtsmacht uitoefent.

⁵ De 'van Dale' omschrijft het begrip 'kerspel' in de historische betekenis als een R.-K. kerkelijke gemeente, kerkdorp, parochie.

Ten einde raad waren de Noordwolder strijders genoodzaakt zich aan het gezag van de Utrechtse bisschop te onderwerpen. Ze werden veroordeeld tot het betalen van een boete van 10.000 'schilden'⁶.

1400

Boijl had rond 1400 een kerk. Maar deze was overigens een andere dan de huidige kerk, waarvan 1641 het bouwjaar is.

In augustus **1492** zette de Italiaanse ontdekkingsreiziger Columbus (1451-1506) met een klein eskader, bestaande uit 3 schepen⁷, vanuit de Canarische Archipel koers naar het westen. Begeesterd was hij door het denkbeeld dat de aarde bolvormig zou zijn en dat de route naar China en Japan langs het westen korter zou zijn dan langs Kaap de Goede Hoop. Deze expeditie zou leiden tot de ontdekking van Amerika, alhoewel Columbus tot zijn dood ervan was overtuigd de oostkust van China en Japan te hebben verkend.

De ontdekking van Amerika leidde tot slavernij. Door de kolonisatie van het nieuwe werelddeel door de Spanjaarden, Britten en Fransen, ontstond daar een grote behoefte aan arbeidskrachten. De oorspronkelijke bewoners van dat werelddeel, de Indianen, werden door de Europese kolonisten beschouwd als onwillige en ongeschikte werkers.

Eerst waren het de Portugezen die slaven uit de Afrikaanse binnenlanden transporteerden naar de Spaanse koloniën aan de overzijde van de Atlantische Oceaan. Toen de Hollanders de Portugezen van de Afrikaanse Goudkust hadden verdreven, konden zij, samen met de Britten en de Fransen, de winstgevende trans-Atlantische slavenhandel voeren.

1500

In **1517** gaf Karel V (1500-1558) vergunning om jaarlijks 4.000 slaven uit Afrika te vervoeren en 'in te voeren' in Amerika. De periode van slavernij in Amerika zou ongeveer 350 jaar gaan duren.

In Italië leefde een aantal beroemde kunstenaars, midden in de tijd van de Renaissance⁸, waaronder Leonardo da Vinci (1452-1519). Hij was schilder, beeldhouwer en musicus. Bovendien was hij actief op breed wetenschappelijk terrein. Een bekend schilderij van hem is het 'portret van Mona Lisa', dit hangt in museum het Louvre in Parijs.

Een tijdgenoot van da Vinci was Michelangelo (1475-1564). Deze was schilder, beeldhouwer, architect en dichter. Hij was een dominerend persoon en één van de grootste en meest veelzijdige kunstenaars aller tijden

Door de vele wereldreizen van (besmette) Spanjaarden verspreidden ze ongewild 'Europese' ziekten. In **1519** brachten ze het pokkenvirus met zich mee naar Amerika. Het eerste geval van pokken deed zich voor in Hispaniola (nu Haïti).

De oorspronkelijke bewoners van dit werelddeel waren nog niet eerder met dit virus in aanraking geweest en dus erg bevattelijk. De epidemie verspreidde zich onder de Mexicaanse Azteken, de Inca's, de Maya's en naar het Amazone gebied en Noord Amerika. Van de volkeren in Centraal Amerika overleefden slechts 10% de pokken. Er ontstond hierdoor een gebrek aan arbeidskrachten in de bedrijven van de Europese kolonisten, waardoor nog meer slaven werden ingevoerd uit Afrika.

In **1530** schreef de bekende Pools Italiaanse astronoom Nicolaus Copernicus (1473-1543) zijn grote werk '*Revolutionibus orbium caelestium*'. Hierin beschreef hij de theorie en de argumentaties dat

⁶ Eén schild kent een rekenwaarde van ongeveer 1½ gulden met de waarde van toen.

⁷ De schepen hadden de naam Niña, Pinta (beide elk 60 ton groot) en Santa Maria (120 ton).

⁸ Tijdperk van de 'wedergeboorte' van cultuuruitingen, waarvoor de klassieke oudheid de basis vormt. Het tijdperk laat zich niet nauwkeurig kaderen. De bloeitijd is in de periode 1400-1600. Als schoonheidsnorm in de beeldende kunsten en de architectuur gelden met name de verhoudingen volgens de 'gulden snede'. Deze verhouding is gebaseerd op de verdeling van een lijn in twee ongelijke delen, waarbij het kleinste zich verhoudt tot het grootste als het grootste tot het geheel.

de aarde en andere planeten zich in een cirkelbaan bewogen en dat de zon in het middelpunt stond. Uit vrees voor represailles durfde Copernicus zijn werk niet te publiceren.

Zijn opvatting was totaal tegenovergesteld aan de toen algemeen heersende overtuiging dat de aarde zich in het middelpunt van het heelal bevond en dat de zon, planeten en sterren om haar heen cirkelden.

In **1533** werd Willem I, graaf van Nassau, Prins van Oranje, geboren in Dillenburg (Duitsland, Hessen). In 1584 schoot Balthasar Gerards hem dood in Delft.

Het toenemende verlangen van de Calvinistische Nederlanden naar meer vrijheid voor hun geloof en kerkdienst en afkeer van de wrede geloofsvervolging leidden in het midden van de 16de eeuw tot verzet tegen de (rooms-katholieke Spaanse) regering van Filips II en zijn hertog van Alva. Aan het verzet lagen ook motieven van politieke en sociaaleconomische aard te grondslag.

In **1566** drong een woeste menigte het klooster in Steenvoorde binnen en richtte verregaande vernielingen aan. Deze beweging is bekend als de Beeldenstorm⁹. Dit moment in de geschiedenis kan worden gezien als het begin van de "Tachtigjarige Oorlog".

Rond 1570 ontstond waarschijnlijk het 'Wilhelmus' als Nederlands volkslied.

Er wordt algemeen verondersteld dat de muziek werd gebruikt door Franse soldaten tijdens hun belegering van de stad Chartres in 1568. De muziek zou daarna zijn overgewaaid naar Nederland. Ook wordt aangenomen dat Filips van Marnix vervolgens de tekst van 'Willem van Nassov' bij de muziek heeft geschreven.

Filips van Marnix (Brussel 1540- Leiden 1598), ook Marnix van Sint Aldegonde genoemd, studeerde rechten en daarnaast theologie bij Calvijn in Genève.

In 1591 had de gecombineerde kerkelijke gemeente Noordwolde-Boijl en Steggerda-Vinkega hun eerste predikant, een zekere Marten Evers Kuiper. Deze kerkelijke combinatie zou meer dan 100 jaar standhouden en tot 1727 blijven bestaan. (opm. Boijl werd toen als 'Beuil' geschreven)

In 1596 ondernam Willem Barentsz (1550-1597) en zijn mannen voor de derde maal een poging om langs het noorden van Europa en Azië een zeeroute te vinden naar Indië. De eerste reis in 1594 leidde tot de ontdekking van de westkust van Nova Zembla. Met zijn tweede tocht in 1595 boekte hij geen aanvullend resultaat. In zijn de derde tocht in 1596 wilde hij overwinteren om in het voorjaar daarop de reis voort te zetten. Hij overwinterde wel op Nova Zembla, maar helaas niet op vrijwillige wijze. Zijn schip kwam vast te zitten in het ijs. Onder grote ontberingen werden hij en zijn bemanning gedwongen om het houten schip te slopen en van het vrijgekomen materiaal een beschut onderkomen te bouwen, het 'Behouden Huys'. In het voorjaar verlieten ze het eiland. Met twee open boten wist de bemanning het eiland Kola te bereiken. Onderweg daarheen stierf Willem Barentsz op 20 juni 1597.

1600

Voor een groot deel van het land, ook voor de streek rondom Boijl en Noordwolde, begon de tijd van de vervening. Deze periode duurde tot ca. 1800. De hoge veengronden werden afgegraven en van het veen werd turf gemaakt. Er werden kanalen en wijken aangelegd voor ontwatering en transport. In 1642 verleenden de Staten van Friesland hiervoor vergunning.

De vervening zorgde voor een zekere welvaart en een versnelde economische ontwikkeling.

⁹ 'Beeldenstorm' heet de stormachtige beweging van plundering en van razernij in tal van Europese landen gedurende vele jaren in het midden van de 16de eeuw. Opstandige protestante groepen eisten vrijheid van hun geloof en kerkdienst maar verkregen deze niet. Uit woede, radeloosheid en uit verbittering tegen de rooms-katholieke Kerk werden op grote schaal kerken vernield en priesters en kloosterlingen mishandeld.

Het hoogtepunt van de verving was in de 17de eeuw en viel vrijwel samen met het midden van de periode van de Barok¹⁰.

De 17de eeuw kennen we ook als de 'Gouden Eeuw'. Een tijd met economische welvaart, bloeiende wereldhandel en ongekende activiteiten op het gebied van bouwkunst, beeldende kunsten, letterkunde en wetenschap.

Omstreeks **1600** begon men in ons land ook tabak te gebruiken. Zeelieden rookten pijp, een gewoonte die ze meenamen uit Amerika. In het begin werd niet gerookt om het genot, maar om dorst en honger te stillen en bovendien om het gemoed wat op te vrolijken. Eerst was het vooral de sociaal lagere klasse die pijp rookte, maar spoedig raakte het 'toeback suyhen' in zwang bij alle lagen van de bevolking.

De grote vraag naar tabak leidde er toe dat dit gewas op grote schaal werd geteeld, met name in Overijssel en Gelderland. Ondanks de grote aanvoer van tabak vanuit Amerika, vooral uit de staat Virginia, wist de teelt hier zich tot in 1700 te handhaven.

Later, omstreeks 1800, werden hier de eerste sigaren en sigaretten gemaakt. Vooral in de stad Kampen en in Noord-Brabant ontwikkelde zich een bloeiende sigarenindustrie.

Omstreeks 1900 kwam de machinale sigarettenproductie op gang.

Over de hele wereld werd handel gedreven, in het bijzonder door de Oost-Indische Compagnie (OIC) met de Oost-Indische gebieden.

In **1602** werden de elkaar beconcurrerende OIC's samengevoegd tot de VOC.

Het was vooral Johan van Oldebarneveldt (1547-1619) die zich hiermee bemoeide.

De VOC was een handelsvereniging met het doel handel te drijven in die gebieden, die men "Indië" noemde. De vereniging kreeg tal van voorrechten en publiek rechterlijke bevoegdheden. In de landen waarmee een OIC handelsbetrekkingen aanknoopte, was de VOC gemachtigd verdragen te sluiten, forten te bouwen en ambtenaren aan te stellen.

De barre tochten van de ontdekkingsreizigers, die op de noordelijke ijszeeën een doorvaart zochten naar het Verre Oosten, hadden niets opgeleverd. Hun reizen waren anderszins wel succesvol. Ze hadden het zeegebied verkend, in kaart gebracht en vertelden bij terugkeer over grote hoeveelheden walvissen die zij daar hadden aangetroffen. Dit gaf de aanzet tot de Nederlandse walvisvaart.

In 1614 werd de Noordse Compagnie opgericht en kreeg tot 1642 het alleenrecht op de walvisvangst. De jacht op walvissen bleek een goudmijn te zijn. De walvisvaart ontwikkelde zich als een belangrijke tak van de scheepvaart. Er kwamen nederzettingen met traankokerijen op het eiland Jan Mayen en op Spitsbergen.

Het gekookte vet werd gebruikt voor kaarsen, smeermiddelen, lampolie en zeep. Van de baleinen werden waaiers, paraplu's, korsetten en hoepelrokken gemaakt.

Vooral de trage Groenlandse walvis met z'n dikke speklaag was interessant. Vanaf ca. 6 meter lange sloepen werden de walvissen gevangen met handharpoenen, met lansen afgemaakt en langs zij van de schepen geflensd. Toen de walvisjacht in de kustgebieden weinig meer opleverde en de schepen steeds dieper en noordelijker de zee op moesten, werden de nederzettingen opgedoekt. De zoogdieren werden op open zee geflensd en het vlees en spek aan boord bewerkt en gekuipt.

---

¹⁰ Barok noemt men de stijl in kunst en cultuur in de periode 1600-1750. De term impliceerde aanvankelijk een geringschattende kwalificatie voor het onrustige, dikwijls overladen en pompeuze karakter van de kunst in die tijd. In de 20ste eeuw ontstond men meer waardering voor deze stijl. De Barok wordt naar de fase en mate van ontwikkeling onderscheiden in Lodewijkstijlen. Deze stijlen zijn gekoppeld aan de naam van de Franse koning in wiens regeerperiode die kenmerkende ontwikkeling plaatsvond.

In 1616 veroordeelde de Inquisitie¹¹ het wereldbeeld van Copernicus, nadat de Italiaanse natuur- en sterrenkundige Galileo Galilei (1564-1642) met zijn publicaties dat wereldbeeld had bevestigd. Galilei werd in zijn bewegingsvrijheid beperkt. Anderen, die luidkeels durfden te beweren dat de aarde om de zon draaide en niet andersom, zoals de kerk de mens wilde doen geloven, konden de brandstapel tegemoet zien.

In 1618 verhuisde de Amsterdamse hoofdonderwijzer Willem Bartjens (1569-1638) naar Zwolle, waar hij werd aangesteld als *francoysche schoolmeester*. Hij gaf daar rekenles aan de Franse school volgens een zelf ontwikkelde methode: de *Cijfferinghe*.

Het boekje, waarin zijn rekenlessen waren gebundeld, werd meerdere malen herdrukt en zou zelfs tot 1834 de standaard zijn in het Nederlandse rekenonderwijs. Na 1834 werden Bartjens' eenheden, zoals de bunder, el en voet, niet meer gebruikt en werd overgestapt op het metrieke stelsel.

Door de eeuwenlange aanwezigheid van Bartjens in het onderwijs kwam de uitdrukking '*volgens Bartjens*' in onze taal terecht.

In 1619 veroverde Jan Pieterszoon Coen de plaats Jakarta en stichtte Batavia. Hierdoor werd het mogelijk te voldoen aan de behoefte de centrale VOC-leiding een vaste zetel te geven.

De tot grote bloei gekomen VOC was geen vredelievende organisatie, die het goed voor had met de overzeese gebieden. Belangen, monopolies en handel werden met geweld toegeëigend en verdedigd, waarvoor zo nodig mensen of delen van de bevolking werden vermoord.

Om haar positie te beschermen achtte de VOC, met instemming van de Staten-Generaal, zich genoodzaakt om ook als militaire macht op te treden.

De VOC wist lange tijd te voorkomen om verantwoording af te leggen. De boeken bleven voor aandeelhouders gesloten en dividend werd ondanks de behaalde winsten niet uitgekeerd.

Na 1740 liepen de winsten terug. Toen werden dividenden uitgekeerd om de koers kunstmatig hoog te houden.

Het bestaan van het VOC duurde tot 1798. Toen werd het bestuur en bovendien de financiële baten, lasten en schulden van de VOC overgenomen door de Staat.

In 1621 werd de West-Indische¹² Compagnie (WIC) opgericht naar het voorbeeld van de VOC. De WIC was in tegenstelling tot de VOC niet in de eerste plaats een handelsvereniging, maar meer een op militaire leest geschoeide organisatie voor gelegaliseerde kaapvaart. Volgens het door de Staten-Generaal verleende mandaat kreeg de WIC het monopolie van alle handel en scheepvaart op de oostkust van Afrika tussen de Kreeftskeerkring en Kaap de Goede Hoop, op bijna geheel Amerika en op de ontdekte of nog te ontdekken 'Australische Zuyderlanden'. In deze gebieden mocht de WIC bezittingen verwerven en alle soevereine rechten uitoefenen.

In 1626 maakte admiraal Piet Heyn¹³ een plan voor de 'grote bazen' van de WIC om de Spaanse zilvertransporten¹⁴ stelselmatig te onderscheppen. Dit plan werd leidraad voor de oorlogstrijd tegen de Spanjaarden in het West-Indische zeegebied.

¹¹ De Inquisitie was al sinds eeuwen eerder in de Rooms-Katholieke Kerk de geloofsrechtbank, belast met het opsporen en straffen van ketteren. In de Nederlanden bereikte de Inquisitie haar hoogtepunt onder het bewind van Alva (1567-1573).

¹² West-Indië is de geografische benaming die meestal betrekking heeft op het Caribische gebied.

¹³ Piet Heyn (1577-1629) werd geboren in Delfshaven. Hij voer in het begin in dienst van de Oost-Indische Compagnie (OIC) en werd toen zelfstandig schipper in de Middellandse Zee. In 1623 kwam hij als viceadmiraal in dienst bij de West-Indische compagnie (WIC).

¹⁴ De zilvertransporten in de 16de – en 17de eeuw werden uitgevoerd in konvoien. Deze konvoien vervoerden goud en zilver uit de mijnen van Zuid-Amerika naar Spanje. Voor het betalen van oorlogvoeringen was Spanje goeddeels afhankelijk van deze opbrengsten.

Op 9 september 1628 veroverde Piet Heyn de Spaanse ‘zilvervloot’ bij en in de baai van Matanzas¹⁵. De buit die hij in beslag nam bedroeg ca. fl. 12 miljoen en maakte een geweldige indruk. De WIC keerde dat jaar een dividend uit van maar liefst 50%.

Bij thuiskomst wachtte Piet Heyn een ware triomftocht, die overigens niet gepaard ging met een hoge beloning. ‘Slechts’ fl. 7.000,- was zijn beloning en daarmee was Piet Heyn niet tevreden. Hij weigerde verder voor de WIC te varen. Toen de leiding van de WIC aarzelde om zijn eisen in te willigen, ging hij akkoord met een aanbod van de Prins van Oranje, stadhouder Frederik Hendrik, om het opperbevel over ‘s Landt’s Vloot te aanvaarden (in 1629) als luitenant-admiraal van Hollandt en West-Friesland.

Piet Heyn wilde de vloot moderniseren in het besef dat een goed moreel van de bemanning hen tot betere prestaties bracht dan strenge lijfstraffen. Discipline, goede voeding en betaling zag hij daarbij als zijn instrumenten.

Hij heeft zijn taak niet kunnen volbrengen. Een paar maanden later sneuvelde hij in een gevecht tegen kapers in Oostende. Zijn taak werd overgenomen door Maarten Harpertsz. Tromp en na hem door Michiel Adriaansz. de Ruyter met dezelfde motieven en inzichten als Piet Heyn.

Maarten Harpertsz. Tromp¹⁶ maakte grote naam door zijn overwinning in **1639** op een Spaanse armada bij Duins, die daar vernietigend werd verslagen. Dit werd gezien als een zeer belangrijk wapenfeit en een geweldig meesterstuk.

In maart 1653 overleefde hij de ‘Driedaagse zeeslag’ tegen de Engelse zeevloot. Hij zag kans vloot en konvooi te behouden in een meesterlijke terugtocht. De Engelse vloot werd versterkt met zwaar geschut en hervormde de tactiek, terwijl de ‘zwakke’ bodems van Tromp kampten met een chronisch gebrek aan buskruit. In juni 1653 verloor Tromp de ‘Slag bij Nieuwpoort’. In de ‘Slag bij Ter Heijde’ in augustus 1653 sneuvelde Tromp.

De WIC ontwikkelde zich ‘voorspoedig’. In de eerste 15 jaar werden maar liefst 547 schepen veroverd (!) met een waarde van meer dan fl. 6 miljoen. De waarde van de handelsladingen was 5 maal zo veel.

Het toppunt van de macht van de WIC was omstreeks **1641**. De vereniging beschikte toen over Nieuw-Nederland, waar de stad Nieuw-Amsterdam (New York) ontstond en over gebieden, o.a. in Brazilië, Guyana en de Antillen¹⁷.

Na 1641 ging het bergafwaarts met de WIC. Er werden verliezen geleden. De ‘kaapvaart’, dit werk zorgde voor de voornaamste inkomstenbron, ging verloren toen een wapenstilstand werd gesloten met Portugal. Later, in 1664, ging Nieuw-Nederland verloren aan Engeland.

In deze periode, rond het jaar 1641, werd in Boijl de kerk gebouwd, die we heden kennen. Op dezelfde plaats stond eerder een (oude) kerk die gebouwd was rond het jaar 1400. Deze werd gesloopt t.b.v. de nieuwbouw.

Blijkens een institutiebrief¹⁸ van 20-06-1509 was de kerk gewijd aan Sint Maarten¹⁹.

In de 16de eeuw werd de klokkenstoel gebouwd, die in 1904 werd gerenoveerd. De gegoten klok is één van de oudste in het land. Op de zijkant van de klok staat: “Ende Lut bequame, Martines Klock is mijn name. In ‘t jaer van ons Heeren 1399”.

¹⁵ Matanzas ligt iets ten oosten van Havana op Cuba.

¹⁶ Maarten Harpertsz. Tromp (1598-1653) leerde het vak op het schip van vader. Als 9-jarige maakte hij in 1607 de Slag bij Gibraltar mee. Na een glanzende carrière werd hij in 1629 vlaggekapitein van Piet Heyn, die in hem ‘alle deughden erkende, die in een Zeeoverste worden vereischt’. In 1637 werd Tromp luitenant-admiraal van de ‘s Landts Vloot van Hollandt en West-Friesland.

¹⁷ Met ‘Antillen’ werd het gehele Caribische gebied aangeduid.

¹⁸ Volgens AAU, deel 42 (1916), blz. 287

¹⁹ Sint Maarten was een heilige en kloosterstichter. Hij was bisschop van Tours (F). Zijn ‘burgerlijke’ naam was Martinus van Tours.

In 1642 verleenden de Staten van Friesland vergunning voor het graven van drie kanalen in Stellingwerf. Ze waren nodig voor de afvoer van turf uit de verveningsgebieden. Eén van deze kanalen is de Noordwoldervaart, het kanaal dat Noordwolde met de Linde verbindt. Een ander kanaal is de Koloniewaart. Deze werd ook wel de Splittinge of Vierdepartenwijk genoemd. Deze laatste naam is te danken aan een overeenkomst uit het jaar 1608. Hierbij was het toegestaan voor de afvoer van turf gebruik te maken van deze wijk, onder beding dat de ingezetenen de eigenaren van de wijken in het genot stelden van een vierde part van hun venen. Dit verklaart ook de afkomst van de namen Oost- en Westvierdeparten.

In hetzelfde jaar 1642 schilderde Rembrandt Harmensz. van Rijn (1606-1669) "De Nachtwacht". Samen met Johannes Vermeer (1632-1675) en Frans Hals (ca.1580-1660) behoorde hij tot de grootmeesters van de 17de-eeuwse Hollandse schilderkunst.

In 1648 werd de eerste paal geslagen voor de bouw van het Stadhuis van Amsterdam op de Dam. De bouwmeester van dit 'deftige Hollandse classicisme' is Jacob van Campen²⁰.

In 1648 werd de 'Vrede van Münster' gesloten en kwam er een eind aan de 'Tachtigjarige Oorlog'. Er gingen jaren van moeizaam onderhandelen aan vooraf. De Spanjaarden waren pas bereid om de onderhandelingen te beginnen nadat luitenant-admiraal Maarten Harpertsz. Tromp in 1639 de Spaanse Armada bij Duins vernietigend had verslagen. Het vredesakkoord bezegelde een totale overwinning op Spanje, dat tevens de onafhankelijkheid van de Republiek der Verenigde Nederlanden erkende. Dit moment in de geschiedenis is te zien als de 'geboorte' van Nederland. De Zwolse schilder Gerard Terborgh²¹ legde de 'Bezegeling van de vrede tussen de Nederlanden en Spanje te Münster, 15 mei 1648'²² vast op het doek.

Zelden was in de Nederlandse 17de-eeuwse schilderkunst zo'n gewichtige gebeurtenis met zoveel precisie geschilderd.

In 1653 werd Michiel Adriaanz. De Ruyter²³ benoemd in de nieuwe functie van viceadmiraal in vaste dienst van de Admiraliteit van Amsterdam. Hij was betrokken bij veel maritieme oorlogshandelingen.

Op zijn nieuw vlaggenschip 'De Zeven Provinciën' behaalde de Ruyter in 1666 de zege in de vermaarde Vierdaagse Zeeslag. Zijn grootste prestatie leverde hij tijdens de Derde Engelse Oorlog (1662-1674) toen zijn vloot superieur was aan de Engelse. Tijdens een gevecht tegen de Franse vloot in 1676 raakte De Ruyter zwaar gewond en overleed kort daarop.

Admiraliteiten waren in de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden door de Staten-Generaal gekozen colleges, waar het beheer van en bestuur over alle zeezaken berustte. Omdat elke vorm van toezicht en sancties ontbrak, ontwikkelden de Admiraliteiten zich tot lichamen die ongestraft eigen voordeel konden najagen.

²⁰ Jacob van Campen (1595-1657) was behalve bouwmeester ook schilder. Schilderijen van hem hangen in het Rijksmuseum in Amsterdam. De bouw van het Stadhuis in Amsterdam (het latere Koninklijk Paleis op de Dam) bezorgde hem wereldnaam. Er ontstonden moeilijkheden toen Jacob van Campen in 1654 overging tot de Rooms-Katholieke Kerk. Hij moest daarop de leiding van de bouw overdragen aan Daniël Stalpaert (1615?-1676), die het bouwwerk in 1665 voltooide. Daniël Stalpaert was aanvankelijk schilder en vanaf 1648 stadsbouwmeester van Amsterdam. Zijn stijl wordt gekenmerkt door een sober classicisme.

²¹ Gerard Terborgh (1717-1681) verliet Zwolle op jonge leeftijd. Van 1646-1648 was hij in Münster, waar hij kleine portretten schilderde van de mensen die betrokken waren bij de vredesonderhandelingen.

²² Er is een eigentijdse beschrijving van het gebeuren bewaard gebleven. Het schijnt dat Terborgh alles heeft afgebeeld wat er op die gedenkwaardige dag gebeurde, toen Spanje officieel het bestaan van de Nederlandse Republiek erkende. Het schilderij is in bezit van National Gallery in Londen.

²³ Michiel Adriaanz. De Ruyter (1607-1676) werd geboren in een zeemansgezin en voer op 11-jarige leeftijd al op zee. In 1622 diende hij op de oorlogsvloot en werd gevangen genomen door de Spanjaarden. Hij wist te ontsnappen, doorliep alle rangen en standen en was betrokken bij vele zeeslagen.

Het jaar 1672 was voor het land een rampjaar. Er was oorlog met Frankrijk, Engeland en met enkele Duitse staten, die de Republiek der Verenigde Nederlanden dreigde te verliezen.

Ook in het woongebied van de 'Boijligers' werd oorlog gevoerd. De Stellingwerfers streden tegen de soldaten van de Bisschop van Münster.

Deze Münsterse soldaten hadden in Overijssel al verscheidene steden veroverd toen ze langs de Friese grens stonden. De Stellingwerfse boeren wierpen bij Bekhof een schans op, die onderdeel was van de door de Friese stadhouder Johan Maurits ingestelde 'Lindelinie'. Door dappere verdediging van de Stellingwerfers, daarbij geholpen door een noordwester storm die het water in verdedigingslinie langs de Linde hoog opjoeg, sloegen de Münsterse soldaten op 29 augustus 1673 op de vlucht. Ze staken daarbij dorpen in brand en verloren veel van hun paarden en materieel, die tijdens de vlucht in het moeras wegzakten.

De Stellingwerfse boeren hadden door de oorlogshandelingen veel schade geleden. Velen vertrokken daarop met medeneming van hun vee en andere bezittingen naar noordelijker gebieden in Friesland, ver weg van het gebied langs de verdedigingslinie.

Op 20-08-1672 werden de gebroeders de Witt werden vermoord. Het Oranjegezinde deel van de Haagse bevolking bracht deze beide regeringsfunctionarissen Johan en Cornelis de Witt om het leven.

De moord was gevolg van de langdurige en hevige politieke verdeeldheid binnen de Republiek der Verenigde Nederlanden. Er was voortdurend strijd om de macht tussen de staatsgezinde republikeinen en de Oranjegezinden.

De machtige Johan de Witt was sinds 1653 raadspensionaris van Holland en in deze functie drukte hij zijn stempel op de politiek van de Verenigde Nederlanden. Ook streefde hij een duurzame uitschakeling van het Oranjehuis na.

Toen de Republiek in 1672 als gevolg van het oorlogsverloop in een crisis geraakte, werd hij als zondeboek aangemerkt. Zijn broer Cornelis werd tevens mikpunt van lastercampagne en ook beticht van een samenzwering tegen het leven van de stadhouder, prins Willem III.

Op 01-01-1675 werd de West-Indische Compagnie (WIC) ontbonden. En op dezelfde dag werd een nieuwe WIC opgericht met een beperkter mandaat en op bescheidener voet.

Deze nieuwe WIC verkreeg haar voornaamste inkomsten door het monopolie van de slavenhandel (!) op de Spaanse koloniën. In 1991 werd deze 'nieuwe' WIC ook ontbonden. De Nederlandse staat nam de bezittingen en schulden over.

1700

In 1727 scheidde de kerkelijke gemeente Noordwolde-Boijl zich af van de grotere combinatie. De gemeenten Noordwolde-Boijl enerzijds en Steggerda-Vinkega anderzijds vormden elk een nieuwe combinatie. Elke nieuwe gemeente kreeg hun eigen predikant.

De nieuw gevormde gemeente Noordwolde-Boijl bleef tot 1860 bijeen. De eerste predikant van deze combinatie kwam in 1727 en heette Abraham Kruger. Hij bleef niet lang, want hij overleed al in 1728 (of januari 1729?). (opm. Boijl werd toen als 'Beuil' geschreven)

Omdat veel nadeel werd ondervonden van 'sluickerij' bepaalden de Staten van Friesland in 1724 dat strenger zou worden opgetreden tegen het smokkelen van rundvee en tevens van alcoholische dranken en tabak bij het passeren van de gewestelijke- of staatsgrens.

Op 03-07-1728 werd Andries Snel samen met 5 smokkelende makkers in het 'Builingerveldt' gearresteerd. Tijdens dit nachtelijk incident nabij de Fries-Drentse grens bij Doldersum werden vuurwapens gebruikt en werd één van de smokkelaars dodelijk getroffen.

In het zuiden van Duitsland leefde de componist **Johann Sebastian Bach** (1685-1750). Hij was een eigenzinnige man. Hij had een star karakter en kwam uit een muzikaal geslacht, dat bijna 150 jaar werkzaam is geweest.

Omstreeks 1750 begonnen de verveningsactiviteiten rond Noordwolde af te nemen. In deze periode was 40% van de beroepsbevolking bij de vervening betrokken en bij de agrarische sector 25%. Ongeveer 20% behoorde tot de verzorgende middenstand en de resterende 15% was niet eenduidig te classificeren.

Van de aankomende slapte in de veenderij ondervonden alle Noordwoldigers de nadelige weerslag. De agrarische sector kampte bovendien nog met veepest.

In 1756 werd in het Oostenrijkse Salzburg het muzikale genie **Wolfgang Amadeus Mozart** geboren. In het ouderlijk gezin werden 7 kinderen geboren, maar slechts 2 werden ouder dan 6 maanden, dochter Nannerl (1751) en zoon Wolfgang Amadeus (1756).

Vader Leopold, zelf een verdienstelijk violist, zag met het tweetal een droom werkelijkheid worden: ze bleken bijzonder getalenteerde muzikanten. En dat moest de wereld weten! Leopold leunde stad en land af met zijn twee kinderen. Tussen 1763 en 1766 was het gezin maar liefst 3½ jaar onderweg, langs allerlei kastelen, koningshuizen, chique feesten en concertzalen in Europa. Onderweg moesten de kinderen hard studeren, want daar zag hun strenge vader Leopold op toe. **In 1764** publiceerde Wolfgang Amadeus Mozart op 8-jarige (!!) leeftijd in Parijs zijn opus 1: vier sonates voor klavecimbel, opgedragen aan "Madame Victoire de France". Zij was prinses Victoire (1733-1799), één van de dochters van koning Lodewijk XV (1710-1774). De kleine Mozart had haar al eerder (!!) tijdens een concert op het paleis in Versailles ontmoet.

In de loop van **1765** streken de Mozarts neer in Nederland, waar ze onder meer de installatie van stadhouder Willem V zouden opluisteren. In die periode werden de twee kinderen ook ernstig ziek, vermoedelijk buiktyfus, en waren bijna 'op sterven na dood'.

Wolfgang Amadeus trouwde tegen de zin van zijn vader in 1782 met Constanze Weber en vestigde zich in Wenen. Hij beleefde daar zijn productiefste periode.

Mozart stierf in december **1791** op 35-jarige leeftijd en liet meer dan 600 werken na, waarvan het onvoltooide *Requiem* het laatste was van zijn vele meesterwerken.

Op 15-08-1769 werd in Ajaccio (Corsica) werd 'ene' Napoleone Buonaparte geboren. Europa leerde hem later kennen als Napoleon I, keizer de Fransen van 1804 tot 1814/1815.

Bij de annexatie van Corsica door Frankrijk in **1768** had vader Buonaparte tijdig de Franse zijde gekozen. De beloning daarvoor was een studiebeurs voor zijn zeer begaafde zoon, die hierdoor in staat werd gesteld eerst een 'collège classique' te bezoeken en daarna militaire studies te volgen. Hij onderscheidde zich door wiskundige aanleg en een leeswoede, die zijn latere fenomenale belesenheid, vooral in de klassieken en de geschiedenis, verklaart.

Door zijn bewezen militaire kundigheid werd hij al in 1793, nota bene op 24-jarige leeftijd, benoemd tot generaal. De royalistische onlusten in Parijs werden door Napoleon I in 1795 op bloedige wijze onderdrukt. Zijn eigen ontworpen plan voor zijn zeer succesvolle expeditie naar Noord-Italië werd het begin van zijn verbijsterende opgang.

Ongeveer in de periode **1750-1775** kwam de aardappel als 'vreemd' voedsel voor het eerst op het Hollandse bord.

De cultuur en de consumptie van de aardappel kwamen waarschijnlijk al kort na het begin van onze jaartelling uitgebreid voor in Zuid-Amerika. Omstreeks midden 16de eeuw werd de aardappel in Spanje ingevoerd en van daaruit werd Europa 'veroverd'. Pas in de 19de eeuw was de aardappel als cultuurgewas hier algemeen ingeburgerd. De aardappel ontwikkelde zich als zo'n belangrijk volksvoedsel, dat latere aardappelziekten of mislukte oogsten konden leiden tot hongersnoden, zelfs met sociale en politieke gevolgen.

In de periode **1774-1781** bedacht en bouwde de Friese wolkammer **Eise Jelteszn Eisinga** 'het Planetarium' in zijn huis in Franeker. Zijn drijfveer was om 'gewone' mensen de sterrenkunde uit te leggen. De directe aanleiding voor de bouw van het planetarium was een samenstand van vier planeten in het voorjaar van 1774. Een krantenartikel uit die tijd bestempelde dit voorval als de mogelijke oorzaak van de ondergang van de wereld. Eisinga besloot een bewegend schaalmodel van het zonnestelsel te bouwen, om te laten zien wat er in werkelijkheid aan de hemel gebeurde. Daartoe maakte hij op de zolder boven zijn woonkamer een raderwerk van hoepels en schijven van eikenhout met duizenden hand gesmede spijkers.

In 1782 werd vergunning verleend om de Noordwoldervaart verder te graven tot in de Vledderse venen, de Splittinge, om de turf vandaar te kunnen afvoeren.

De vervening had grote invloed op het uiterlijk van Noordwolde en het gebied rondom. Het landschap kreeg een ander aanzien door de gegraven (dwars)vaarten en wijken en vooral door het afgraven van het hoogveen.

In 1784 werd ten westen van en verscholen tussen de bomen ten westen van de kerk voor het eerst in Boijl een school gebouwd. Lourens Sybrands bouwde de school voor een bedrag van 108 Carolus guldens 8 stuivers en 6 penningen. Deze school deed dienst tot 1854. Toen werd weer een nieuwe school gebouwd naast en aan de oostzijde van het latere café 'het Zwaantje'. Toen omstreeks 1900 wederom een nieuwe school werd gebouwd, werd de 'oude' school gebruikt als dorpsmederij

In 1786 werd Noordwolde door de 'Tegenwoordige Staat van Friesland' een groot dorp genoemd, dat *"weleer wegens turfgraverij sterk in bloei was, waardoor vele huizen werden gebouwd, doch met het veen verdween ook de bloei..."*.

Het jaar **1789** kan worden aangemerkt als het eind van de standenstaat en van het absolute Koningschap in Frankrijk en het begin van de **Franse revolutie**. Weliswaar was dit een interne Franse aangelegenheid, maar de revolutie beroerde heel Europa.

Het was toen in Frankrijk politiek zeer onrustig. Enerzijds de belabberde financiële situatie in Frankrijk, het staatsbankroet²⁴ in 1788, en anderzijds het verkwistende hofleven in Versailles kunnen als directe aanleidingen worden gezien voor de opstandige beweging onder het volk. Op **14-07-1789** plunderde het volk eerst een wapenmagazijn en veroverde vervolgens de staatsgevangenis 'Bastille' in Parijs. Op zichzelf was de val van de 'Bastille' niet van groot belang, maar als symbolisch als de val van het absolutisme maakte deze gebeurtenis grote indruk. Behalve op koning Lodewijk XVI. Hij ontbeerde intellectueel vernuft en bestuurlijke interesse. Hij aarzelde om te vluchten, werd gevangen genomen en opgesloten in de Tuilerieën. Door zijn saboterende²⁵ houding lokte hij in augustus **1792** de bestorming uit van de Tuilerieën. De Nationale Conventie²⁶ ontnam hem de troon op 20-11-1792. Vanwege zijn compromitterende houding werd de Koning in staat van beschuldiging gesteld en werd tegen hem het doodvonnis uitgesproken. In **1793** zorgde de guillotine voor zijn onthoofding in het openbaar op 'Place de la Révolution' in Parijs.

²⁴ De staatsfinanciën waren helemaal in het ongerede geraakt door de oorlog met Engeland (1778-1783), als gevolg van Frankrijks interventie ten gunste van de in opstand gekomen Amerikaanse koloniën.

²⁵ De Koning zag na zijn aanvaarding van de Constitutie in 1791 nog slechts heil in de hulp van zijn zwager, de Oostenrijkse keizer Leopold II. Daarom steunde hij de Girondijnen bij hun oorlogsplannen tegen Oostenrijk en Pruisen, in de hoop dat Oostenrijk zou winnen. De Girondijnen vormden een politieke groepering, die steunde op de gegoede burgerij. Eigenlijk waren ze de voorlopers van de republikeinse liberalen. Ze stredden voor de rechten van de mens en de burger, voor zo groot mogelijke individuele vrijheid en voor volkssoevereiniteit.

²⁶ De Nationale Conventie is de naam van de wetgevende Franse volksvertegenwoordiging na de schorsing van het koningschap.

In de Verenigde Nederlanden ontstond in die tijd ook politieke onrust. Er groeide verzet tegen de dictatoriale regentenheerschappij van de erfstadhouders en haar misbruiken. Men kantte zich tegen **Willem V**, omdat hij niet van zins was mee te werken aan het tot stand brengen van een werkelijke volksregering.

Willem V (1748-1806) was in de periode 1751-1795 als prins van Oranje Nassau stadhouder van de Verenigde Nederlanden. Hij volgde zijn vader reeds op als driejarige prins onder regentschap van zijn moeder Anna van Hannover.

Stadhouder Willem V was een besluiteloze man met een bekrompen blik en een zwakke wil. Hij doorzag geen intriges en was ontoegankelijk voor adviezen.

De revolutionaire ideeën en politieke omwentelingen elders in Europa werden in Holland verwelkomd.

Frankrijk wilde aan de noordzijde een 'frontière naturelle'. Het Franse leger o.l.v. Pichegru trok op tot aan de rivier de Waal en bezette de zuidelijke delen van Holland.

Door de komst van de Franse troepen vluchtte stadhouder Willem V in **1795** met heel zijn gezin naar Engeland.

Het begin van de **Bataafse Republiek**.

In **1799** vonden de soldaten van Napoleon I tijdens de Egyptische veldtocht in Rosette (Egypte) een steen met inscripties in het Grieks en in hiërogliefenschrift. Een paar jaar later leidde deze vondst tot ontcijfering van het oude Egyptische schrift.

In dit jaar werd het Hollandse postsysteem omgevormd naar Frans voorbeeld tot een nationale onderneming. Men was van mening dat alleen de Staat over alle middelen beschikte die nodig waren voor een goede inrichting van wat men noemde 'de openbare vervoering van brieven'.